

ЧӀваш халӀх сӀмахлӀхӀн тӀнчинче

(КӀсӀн класри ачасемпе ирттермелли уяв сценарийӀ).

□ Тёллевё:

□ - чăваш халăхĕн авалтан пынă йăли-йĕркисене, савă-юрăллă, вайă- ташăллă уявĕсене упраса хăварасси;

□ Задачисем :

□ -ачасен пуплев, шухăшлав енĕсене аталантарасси.

□ -ачасене ыра та тÿре кăмăллă пулма, ваттисене хисеплеме, тăван халăхпа çĕр-шыва юратма вĕрентесси.

□ -чăваш ташши – юррине, тăван чĕлхе илемне туйма хăнăхтарасси.

□ Уяв мелёсемпе меслечёсем :

□ ~~Интернетра, Чăваш Республикин сайтёнче, чăваш юмах-халапёсене, ача-пăча ваййисене, сăпка, чăваш юррисене, ваттисен сăмахёсене, чăваш ташшисене, сăввисене тишкерсе тухрăмăр, сыртарса илтёмёр. Çавăн пекех тёрлĕ сулсенче вёренме усă курнă «Тăван сăмах» тата хушма вулав кёнекисене пăхса тухса хамăра кăмăла каякан кирлĕ материалсене сырса илтёмёр.~~

□ Малтан аңланман сăмахсемпе паллашрăмăр, унтан палăртуллă вулама, пăхмасăр калама вёрентёмёр.

□ Чăваш юрри- ташшисене вёренме ялти фольклор «Мерчен» ушкăнĕпе тёлпулу ирттертёмёр. Вёсем мёнле юрланине итлерёмёр, ташланине куртăмăр. Вёсен юррисене сырса илтёмёр, чăваш ташшин тёрлĕ хусканăвёсене вёрентёмёр.

□ Кирлĕ хатёрсем:

□ Ручка, хут, магнитофон, проигрыватель, чăваш тумёсем, тёрлĕ музыка инструменчёсем.

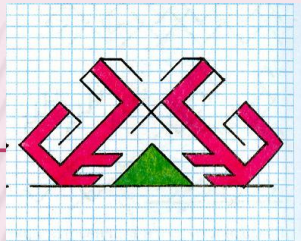
САПКА ЮРРИСЕМ

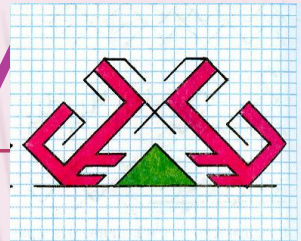
**Нянине-паппине,
Ачине – сәпкине.
Ләштәр-ләштәр ярәнма,
Шәппән-шәппән сывәрма...**

**Нянине-тунине,
Ачине-урине,
Тәппи-таппи сүреме,
Кәрәс-кәрәс тутарма.**

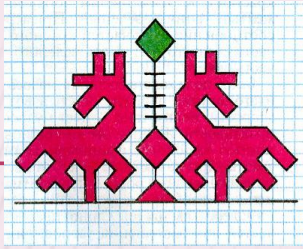
ЙӀПАТМАЛЛИ СӀВӀСЕМ ШУТЛАВ СӀВВИСЕМ

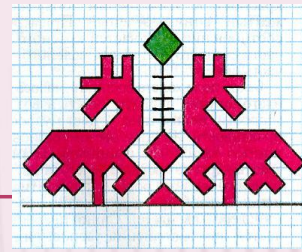
**ПысӀк пул, пысӀк пул,
Уссен маттур ача пул,
Юрлама та Ӏста пул,
Ташлама та маттур пул :**

**ВӀл-вӀл вӀлтӀрен,
ВӀлтӀрен ӀшӀнче
Сар кайӀк чӀппи пур.
Эс те чипер, эп те чипер,
ЧӀн чиперри-сик тух!**

ВАЙАСЕМ

«Писиххи пӑрахмалла»

**Эп утатӑп хурланса,
Хама юлташ шыраса
Утсан-утсан чупатӑп
Писиххи пӑрахса
хӑваратӑп.**

«Ҷерем ватса вир акрӑм» -

- Ҷерем ватса вир акрӑм, вир акрӑм. (2 хут)
- Эпир ӑна, эпир ӑна таптатпӑр. (2 хут)
- Эсир мӑнпе таптатӑр, таптатӑр?
- Утсем ярса, утсем ярса таптатпӑр.

МАХСЕМ. ПУЛМАСЛА ХАЛАПСЕМ.

Мулкач.

Эпир пёрре асаттепе сунара кайрәмәр. Пёр мулкач куртәмәр. Хәвалама тытәнтәмәр. Хәваласа җитрёмөр те кўсёкпе иле-иле җапатпәр — вилмест. Эпё хам хыт курәкпа кәна петём — мулкач вилчё кайрё.

Асаттепе иккён җёклесе хума тәрәтпәр — хураймастпәр. Хам пёчченех тытрәм та мулкача җёклерём хутәм.

Пар лаша кўлнё хамәр. Пар лашана хәвалатпәр — туртаймаҗҗё. Пёрне тәварса, пёрне кәна хәвартәмәр — туртатъ.

Киле таврәнтәмәр. Мулкача асаттепе йәтма тәрәтпәр — йәтаймастпәр. Пёччен тытрәм та вәштах йәтрәм.

Аләкран кёртме тәрәтәп — кёмест. Тёнёрен тёртрём те — кёчё кайрё. Мулкача хуранта пёҗсерме тәрәтпәр — кёмест. Җәпалана хуратпәр — тулмасть.

Аннене пёҗсерме хушрәм. Анне пәхса тәман та, яшки хытә вёренё, мулкач вёренипе хурантан тухнә та ўкнё. Ана кушак җинё те янә. Мулкача хамәр җиеймерёмөр те.

Тилёпе упа

Тилёпе упа тус пулнә. Вёсем пёрле ёҗсе җинё. Вёсен пёр җерес пыл пулнә.

Ана тилли вәрттән җинё. Упи калать, тет:

— Пыла кам җинё? — тесе калать, тет. — Эс җинё пуль!

Тилли калать, тет:

— Эп җимен, ху җинё пуль! — тесе калать, тет.

Упи калать, тет:

— Эп җимен!

Тилли калать, тет:

— Атя кәмакана кутән тәрса хёртёнер! — тесе калать, тет.

— Камран пыл тухать, җав айәплә пулё.

Упи калать, тет:

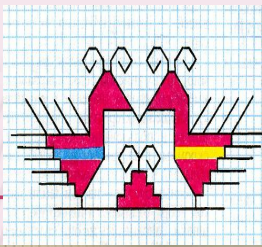
— Атя, эппин, тәрар!

Тәрәҗҗё, тет, кәмака хутнә чухне. Тәра-тәра упи җывәрсах кайнә, тет, Упи җывәрса кайнә, тет те, тилли пыл илнё, тет, упи җумне сёркеленё, тет. Упана:

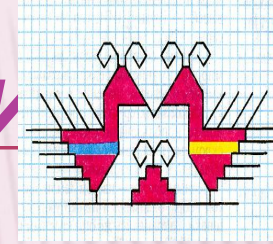
— Тәр-ха! — тесе калать, тет. — Санран пыл тухрё, — тесе калать, тет.

Упа айәплә пулчё, тилли тўрё пулче, тет.

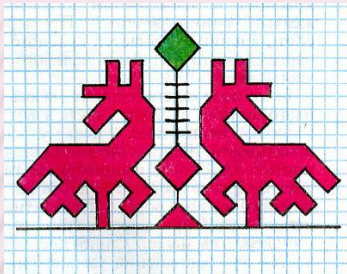

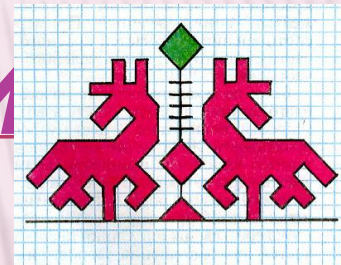
ЧӀВАШ ХАЛӀХ ЮРРИ

- Улми лайӀх-и?
- Улми лайӀх-и,
- ссски лайӀх-и?
- ПирӀншӀн пулсан ссски лайӀх.
- улми тата лайӀхрах.
-
- ШӀшки лайӀх-и,
- мӀйӀрӀ лайӀх-и?
- ПирӀншӀн пулсан шӀшки лайӀх,
- мӀйӀрӀ тата лайӀхрах.
-
-
- Уй-хир лайӀх-и,
- тыр-пул лайӀх-и?
- пирӀншӀн пулсан уй-хир лайӀх,
- тыр-пул тата лайӀхрах.
-
- Юрри лайӀх-и,
- ташши лайӀх-и?
- ПирӀншӀн пулсан юрри лайӀх,
- ташши тата лайӀхрах.Эх!

ЧАВАШ ХАЛАХ ТАШШИ

- Линкка-линкка авкаланма юман хәма кирлӗ
Халь те юман, халь те юман, тата юман кирлӗ

Йӓкӓш-якӓш шуҫкалама яка хәма кирлӗ
Халь те яка, халь те яка, тата яка кирлӗ

Тапӓр-тапӓр ташлама кӓмӓл пушмак кирлӗ
Халь те кӓмӓл, халь те кӓмӓл, тата кӓмӓл кирлӗ

Чуп-чуп чуп тумачипер хӓрӓ кирлӗ
Халь те чипер, халь те чипер, тата чипер кирлӗ

БАТТИСЕН СĂМАХЁСЕМПЕ КАЛАРĂШСЕМІ

- Вёрентекен пур чухне **вёренсе юл.**
- Чёлхепе мар, ёс **пемухтан.**
- Алара ёс пултър, **пусра ас пултър.**
- Çăкъртан **асла ан пул.**
- Ват сын-**тават сын.**
- Вайран **вакар тухать.**
- Çăкър-тавар **хире-хирёс.**
- Макра-макра ёслеке **кула-кула синё тет.**
- Кёркунне çитсен, **пурте тутă.**
- Кёр пустарать, **хёл салатать.**

КАСАК ЫЙТУСЕМ. ШҮТСЕМ. ТУПМАЛЛИ ЮМАХСЕМ.

- Йёкёт, Мёкёт, Чёпёт пасара кайнă. Йёкётпе Мёкёт киле таврăннă, пёри ўксе юлнă. Хăшĕ ўксе юлнă?
- Миша, Гриша, Çатлаттар кимёпе ишсе пынă. Мишăпа Гриша шыва путнă. Кимĕ çинче кам юлнă?
- - *Тинĕс тĕпĕнче мĕнле чул ыртать?*
- Çĕрелле пăхрăм-хура куртăм, çулелле пăхрăм-кăвак куртăм.
- Ёçлет, ёçлет-ывăнмасть.
- Шыва кĕрсен те типĕ çүрет.

СӀНАВСЕМПЕ ПАЛЛАСЕМ

□

Йытӓ хутланса ыртсан- сивве,
рисене тӓсса ыртсан- ӓшша,
урӓк синче йӓвалансан,
сил тухать.

Кушак сӓтел урине чӓрмаласан,
сулла сумӓр пулать,
хӓлле тӓман пулать.

ОРЛАМА ТА ТАШЛАМА ТА ПИТ ЁСТА ЭПИФ

- Пёчэк сөс путене
- Сарә тулла юратать,
- Юратать, юратать
- Чәнахах та юратать.
-
- Пёчэк ача Петёр пур
- Сад пахчине юратать.
- Юратать, юратать
- Чәнахах та юратать.
-
- Сад пахчине тухать те,
- Улма-сырла пуҗтарать,
- Пуҗтарать , пуҗтарать
- Чәнахах та пуҗтарать.
-
- Улма-сырла пуҗтарать,
- йыш пуҗтарса хәналать.
- Хәналать, хәналать
- Чәнахах та хәналать.

Выляр-и, кулар-и?
Гуссем пёрле савнар-и?
Юрлар-и? Ташлар-и?
Ёмёр пёрле пурнар-и?

ВТАПУС ПИРЕ ИТЛЕНЁШЁН!

Вёрентекен:

**Пирён вайă-кулă, ташă – юрă
вёсленчĕ. Малашне паян юрланă
юрăсене, ташăсене, вайăсене манса
каяс марччĕ.**

**Ёсре, вёренюре тăрăшса, хавхаланса
вай хурăр.**

УСӐ КУРНӐ ЛИТЕРАТУРА:

- Трофимов Г.Ф. Ача-пӑча самахлӑхӗ, Ш.. Чӑваш кӗнеке издательстви, 1993 с, 304с.
- Тӗрлӗ сулсенче вӗренме усӑ курнӑ «Тӑван сӑмах» тата хушма вулав кӗнекисемпе усӑ курнӑ.
- Воронцов Г.И. Ача-пӑча вӑййисем. Ш., Чӑваш кӗнеке издательстви, 1992,128 с.